

Valorizacija otočnih povijesnih krajolika – Rab kao studija slučaja

Miljenko Jurković, Palmira Krleža Lovrić, Filip Lovrić

Miljenko Jurković

Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
mjurkovic@ffzg.unizg.hr.

Palmira Krleža Lovrić

Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
pkrleza@ffzg.unizg.hr

Filip Lovrić

Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
flovric@ffzg.unizg.hr
<https://www.doi.org/10.17234/9789533791968.08>

Povijesni krajolici su u posljednjih nekoliko desetljeća konačno ušli u fokus istraživanja znanstvene zajednice – arheologa, povjesničara umjetnosti, povjesničara, etnologa, sociologa... (pregled u Antrop, Van Eetvelde, 2017: posebno str. 11 – 34; 61 – 80), kao i onih koji se brinu o njihovu očuvanju - konzervatora, lokalnih zajednica, muzejskih institucija. Nisu samo pojedinačni spomenici, lokaliteti i povijesna infrastruktura bitni za razumijevanje vlastite pripadnosti, za kreiranje raznih slojeva identiteta, već je to dakako i njihovo izvorno okruženje – izgubljeni povijesni pejzaž. On nažalost ubrzano nestaje pred našim očima, iz više razloga, među kojima u prvom redu valja istaknuti napuštanje prostora s jedne strane, i pretjeranu izgradnju (bez vođenja računa o povijesnim krajolicima) s druge (Jurković, Čaldarović, Behaim, Kranjec, 2019). To je opće stanje, a situacija je najgora u zonama visokog turističkog razvoja, poglavito otocima, kao najranjivijim prostorima.

Razlozi su brojni, i tema su za interdisciplinarna istraživanja. Nama je na ovome mjestu važno istaknuti činjenicu koju smo ustanovili brojnim teren-
skim istraživanjima: povijesni se pejzaž razvijao u relativnom kontinuitetu
nekoliko tisuća godina, naselja su se organizirala ondje gdje su prirodni resursi
to omogućavali, ceste su se gradile gdje je bilo najpogodnije, agrikulturalno
valorizirane površine bile su na istim mjestima, baš kao i pašnjaci – sva in-
frastruktura bila je organizirana oko postojećih prirodnih resursa i geomorfo-
loških odrednica. Promjene kreću poslije drugog svjetskog rata napuštanjem
prostora kroz proces deagrarizacije, koji se od tada rapidno degradira; potom
turistifikacijom kojom se radikalno mijenja povijesni pejzaž, kao i nekontro-
liranim urbanizmom zbog pomanjkanja regulative; i konačno, novim tehnič-
kim mogućnostima izgradnje infrastrukture: primjerice ceste, koje su oduvijek
pratile prirodnu konfiguraciju terena, a danas pred nas svojim trasama otvara-
ju vizure koje nikada nisu bile vidljive.

Pitanje je zašto nas to uopće brine? Nije li većini ljudi dobro da suvremene
mogućnosti, poglavito tehnološke, uz ekspanzirajuću ekonomiju nose „napre-
dak“? Brine nas jer su ljudi koji žive na pojedinim prostorima nositelji iden-
tитета tog prostora, jer je povijesni pejzaž dio tog identiteta, a ostaje gotovo
u potpunosti nerazumljiv. To je osnovni razlog zbog kojeg treba i povijesni
pejzaž tretirati kao i svaki pojedinačni spomenik nepokretne (pa i pokretne)
baštine, jer je konačno povijesni pejzaž integralni dio te baštine.

Dijagnosticiranje problema samo je prvi korak na dugom putu kreiranja
modela po kojem bi taj dio baštine – povijesni pejzaž – mogao postati integra-
tivni dio identiteta zajednice, lokalne u prvom redu, no i regionalne, nacional-
ne, a onda konačno i europske. Da bi se mogao uključiti, osnovni je zadatak
prvo ga istražiti, da bi se mogle donijeti regulative za njegovu zaštitu, potom
ga zaštititi i konačno integrirati u život zajednice. Zadatak je naših struka
istraživanje, a ono je tek u začetcima s jedne strane, s druge ne postoje univer-
zalno prihvaćene metodologije, koje tek treba stvoriti. A ključna je otegotna
okolnost ta da je povijesni pejzaž uglavnom već nepovratno nestao, da ga tre-
ba rekreirati, pa makar virtualno. Otoci su, barem dio njih, još uvijek prostori
na kojima je to lakše učiniti, upravo zbog njihove omeđenosti, zatvorenosti,
što olakšava istraživanja, a s druge su strane i najviše načeti, najugroženiji.

Stoga ćemo ovdje predstaviti interdisciplinarne metodološke pristupe istra-
živanju povijesnih krajolika, i to na primjeru otoka Raba. Rab je relativno mali
otok, koji je kroz povijest imao samo jedan grad i jednu općinu (za razliku od
danas). Već se dva desetljeća sustavno istražuje više aspekata (osim arheoloških
istraživanja Međunarodnog istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek
Sveučilišta u Zagrebu, tu su i vrlo vrijedna sociološka istraživanja Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te istraživanja arheološke topografije Instituta

za arheologiju u Zagrebu, koja su sva trenutno u tijeku). Ono što je važno istaknuti, otok Rab nema svoj muzej pa mu je baština razasuta posvuda, stara mu je urbana jezgra devastirana, a u novijoj povijesti niknula su i nova naselja.

Metodologija

Proučavanje krajolika iz arheološke, ali i šire interdisciplinarnе perspektive dobilo je izniman zamah u posljednjih nekoliko desetljeća. Povećanje arheološke aktivnosti orijentirane na elemente ruralnog krajolika ponajprije metodama terenskih pregleda i prikupljanja površinskih nalaza, kao i sistematskih iskopavanja s kritičkom valorizacijom prikupljenih podataka znatno su promijenili paradigme našeg shvaćanja antičkog i srednjovjekovnog svijeta.¹ Tome treba pridodati i recentniji faktor demokratizacije uporabe digitalnih tehnologija koja je svakako odigrala važnu ulogu u tzv. prostornom obratu humanističkih znanosti (o prostornom obratu vidi u: Warf, Arias, 2009).

Međutim, dok je prihvaćanje krajobraznog interdisciplinarnog istraživačkog okvira u potpunosti promijenilo shvaćanje povijesnog korištenja zemlje i naseobinskih uzoraka u historiografijama zemalja poput Italije ili Grčke, u slučaju se Hrvatske ne može još govoriti o široj recepciji takvog pristupa. Iako je jasno uočljiv trend prema holističkom razmatranju kulturne baštine sada shvaćene kao sastavni element nekad živog povijesnog krajolika, s nekoliko primjera vrlo uspješnih istraživanja tog tipa,² još uvijek se ne može govoriti o promjeni paradigme u našem nacionalnom kontekstu.

Proučavanje povijesnih krajolika, kako je konzistentno i naglašeno od onih koji se problematikom bave, jest pothvat definiran multiparadigmatskim statusom (Novaković, 2008). Postoje tako velike razlike u konceptualnim odrednicama, epistemološkim okvirima, a onda i posebno, metodološkim pristupima. Riječ je o stanju koje je svakako rezultat ranije istaknutih holističkih preokupacija koje se nalaze iza samog koncepta krajolika, a onda u praktičnijem smislu, i velikim razlikama u dostupnom materijalu. Potencijalni materijal je dakako vrlo raznovrstan, što je razmjerno kompleksnosti povijesnog krajolika kao istraživačkog problema. On tako podrazumijeva, uz fizički dostupnu arheološku materijalnu baštinu – bila to ona nepokretna poput ostataka po-

---

¹ Literatura o temi je zaista brojna, tijekom 21. stoljeća je objavljeno nekoliko značajnih publikacija orijentiranih na (kasno)antičke i srednjovjekovne ruralne krajolike koji nude dobar pregled stanja istraživanja, ponajprije Christie 2004, ali i Chavarría Arnau, Reynolds 2015. Vidi i pregled u: Novaković, 2008.

² Npr. Glavaš 2014 u kojemu je prapovijesni prostor Velebita, ali i iskustvo obitavanja u njemu razmatrano korištenjem analiza vidljivosti unutar GIS platforme.

vijesne arhitekture ili pokretna, od umjetničkih djela koja se mogu proučavati sama po sebi do keramike kao izvrsnog svjedočanstva obitavanja na nekom prostoru – također i indirektni arhivski materijal poput pisanih dokumenata te povijesnu kartografiju.

Iz tog razloga, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu (dalje u tekstu MIC), prateći suvremena strujanja u povijesnim znanostima, značajan je dio svojih istraživačkih aktivnosti povezoao uz razvitak metodološkog okvira proučavanja, rekonstrukcije, a onda i očuvanja povijesnih krajolika. Cilj je bio stvoriti istraživački model koji će uzeti u obzir kompleksnost i dinamičnost krajolika u dugom trajanju te koji će omogućiti interdisciplinarnu integraciju različitih vrsta svjedočanstva o njemu. Metodologija je razvijana u suradnji s nizom prestižnih europskih sveučilišta, ponajprije sa Sveučilištem u Padovi te Sveučilištima Paris XII, Clermont Auvergne i Lille 3. Ključne metodološke smjernice, koje još uvijek čekaju na opsežniju objavu predstavljene su na 19. sajmu inovacija Arca 2021. godine (Jurković et al. 2021a; Jurković et al. 2021b.).

Veliku ulogu u testiranju metodoloških postavki Centra je odigrao upravo otok Rab, zbog dijakronijske kompleksnosti njegove kulturne baštine, kao i dugog trajanja arheološki vidljivih i prepoznatih elemenata njegovog krajolika (od prapovijesti do suvremenog doba). Rab je također, kao i drugi veći otoci sjevernog Jadrana (Cres, Krk), imao specifičan povijesni razvoj, osobito od antičkog do srednjovjekovnog razdoblja, time što je imao municipij na otoku tijekom rimske kolonizacije koji je kasnije, tijekom kasne antike uzdignut na rang biskupije. Time se Rab (uz Krk i Cres) razlikuje od ostalih otoka istočnog Jadrana jer omogućuje razmatranje odnosa i dihotomije grad – selo u izoliranijem kontekstu manjeg geografskog prostora (93.6 četvornih kilometara), kojeg se može cjelovitije obuhvatiti sustavnim istraživanjima.

Kompleksnosti povijesnog krajolika otoka Raba razmatrane su iz više perspektiva u sklopu istraživačke djelatnosti MIC-a, od onih urbanističkog razvitka samoga grada do organizacije i prvotne kristijanizacije ruralnog krajolika, korištenjem različitih istraživačkih alata, od sistematskog arheološkog iskopavanja, vođenog postulatima suvremene kritičke arheologije, preko arhivskog istraživanja do integracije širokog spektra različitih krajobraznih podataka unutar GIS platforme kroz mapiranje i unošenje u baze podataka. Unutar zadnjih 20-ak godina, prostor otoka Raba višekratno je običen u sklopu opširnih kampanja terenskih pregleda, u zadnjih nekoliko godina komplementarno provedenih korištenjem bespilotne letjelice (eng. UAV). Metode daljinskog promatranja široko prihvaćene u arheologiji pokazale su se kao izvrstan dodatak istraživačkim preokupacijama MIC tima, omogućujući neinvazivno proučavanje i dokumentaciju spomenika.

Transformacije otoka Raba – stanje istraživanja

Da otoci predstavljaju izvrsne studije slučaja uočio je još F. Braudel, istaknuvši čest sukob arhaizma i inovacije na njima radi njihove relativne izoliranosti (Braudel 1995: 150). Iako ne treba *a priori* pretpostaviti dugi kontinuitet krajolika od rimskog pa do modernog ili čak suvremenog doba, činjenica jest da se na globalnoj razini možda najradikalnije transformacije krajolika događaju upravo u drugoj polovici 20. stoljeća s trendom opće deagrarizacije, a onda i homogenizacije. Na jadranskoj obali napuštanje tradicionalnih agrikulturalnih djelatnosti u korist drugih sektora, ponajprije onog turističkog ostavilo je dubok trag u krajoliku. Rastući trend apartmanizacije poremetio je tako brojne tradicionalne elemente u organizaciji prostora, mnogi od njih s kontinuitetom još od rimskog, ako ne i prapovijesnog doba.

Rane temelje znanstvenog istraživanja rapske baštine udarili su istraživači poput Rudolfa Eitelbergera i Thomasa Jacksona koji su posjetili otok i zabilježili očuvane spomenike (Eitelberger, 1884; Jackson, 1887). Iznimno je važan doprinos fra. Odorika Badurine koji je ekstenzivno prikupljao pisanu građu vezanu ponajprije uz crkvenu povijest Raba i objedinio ih u jedinstvenu kroniku koja je vrijedan izvor istraživačima i danas. Na temelju Kronike, fra. Vladislav Brusić napisao je kraći monografski pregled otoka i njegove baštine, a vrijedna je i zbirka prikupljenih epigrafskih izvora iz rimske prošlosti otoka Branke Nedved (Brusić, 1926; Nedved, 1990). Znanstveni skup o otoku Rabu, održan 1984. godine rezultirao je objavom iznimno vrijednog zbornika 1987., a čiji je nastavak objavljen 2012 (Mohorovićić (ur.), 1987; Andrić, Lončarić (ur.), 2012).

Veliki zamah proučavanju rapske baštine događa se početkom 21. stoljeća kada M. Domijan objavljuje svoju monografiju o otočkim spomenicima koja je i danas vrlo aktualna (Domijan, 2001). Otprilike u to vrijeme MIC intenzivnije usmjerava svoju znanstveno-istraživačku djelatnost na prostor Raba. Prva istraživanja odnosila su se na dva otprije dobro poznata lokaliteta već valorizirana kao oni najviše važnosti – kasnoantičke utvrde Kaštelina i Sveti Kuzma i Damjan (Jurković et al., 2012; Jurković, Turković, 2012). Istraživanja su se odvijala u suradnji sa Sveučilištem u Padovi i Sveučilištem Lille 3 i provodila su se u periodu od 2005 do 2008. na Kaštelini te potkraj 2009. na Kuzmi i Damjanu. Rezultati istraživanja, koja su bila prvenstveno sustavna arheološka iskopavanja uz korištenje tada najaktualnijih digitalnih tehnologija, stubokom su promijenili naše viđenje tih spomenika. Prvenstveno, lokalitet Kaštelina pokazao se kao monumentalna maritimna vila iz 1. stoljeća koja je kasnije tijekom svojeg duljeg funkcioniranja, vjerojatno tijekom 6. stoljeća, djelomično fortificirana. Tim više, *villa* je povezana uz konkretne potencijalne

Slika 1. Pogled na tvrđavu Sv. Kuzme i Damjana iz zraka (autor: I. Kranjec)

vlasnike, municipijelnu lokalnu elitu – obitelj *Bebii* – koja se spominje na više otočkih epigrafskih natpisa i čija je nekropola vjerojatno bila u podnožju vile na lokalitetu Miral (Jurković, Turković, 2019). S druge pak strane, revizijska istraživanja donijela su najprecizniji tlocrt utvrde Sv. Kuzma i Damjan (sl. 1) uz detaljniju analizu stratigrafije zida čime su preciznije kronološki definirane faze gradnje crkve unutar utvrde od kasnoantičkog do romaničkog doba.

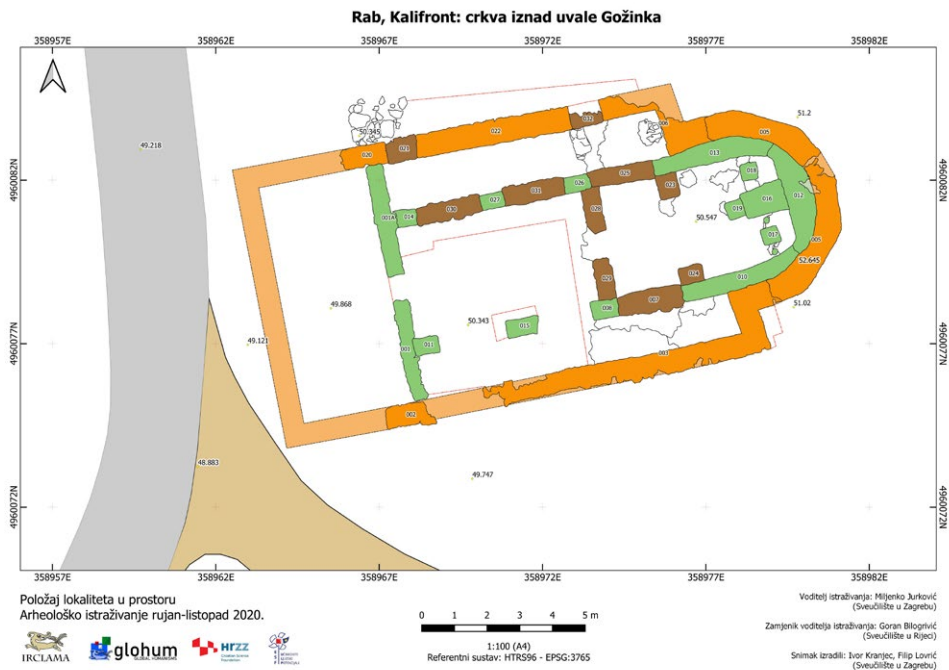
Godine 2015. u suradnji sa Sveučilištem u Padovi, odvijala su se iskopavanja lokaliteta Sveti Lovre (Lovrijenac) na Banjolu za kojeg se već ranije pretpostavljalo da bi mogao sadržavati crkvu (Budak, 2006). Istraživanja MIC-a otkrila su još jedan vrlo važan nalaz za najraniju kršćansku povijest Raba, u vidu bazilike impozantnih dimenzija koje nadilaze čak i one katedrale (sl. 2). Ta je crkva, opremljena vrlo vrijednim liturgijskim namještajem od importiranog mramora, bila iznimno važna investicija, vjerojatno sa samog crkvenog vrha tadašnje zajednice, točnije rapskog biskupa (Brogiolo et al., 2017). Utvrđen je dijakronijski razvitak lokaliteta sa slučajem transformacije nekadašnjeg sakralnog objekta u privatni vrt u modernom dobu. Istraživanje je dalo još jedan slučaj obrasca topografskog i habitacijskog kontinuiteta miješanog s promjenama društveno-ekonomskog karaktera.

Istraživanja ruralnog krajolika, barem onoliko koliko u slučaju otoka veličine Raba možemo koristiti taj termin, nastavljena su kroz iskopavanja nekoliko odabranih lokaliteta, i ovaj put u suradnji sa Sveučilištem u Padovi (Jurković et al, 2017). Crkva u uvali Gožinka, čija su istraživanja započeta 2017. godine, a traju još i danas, bila je prepoznata po vidljivim ostacima apside još početkom 90-ih godina (Jurković, Tenšek, 1990). Sustavna su iskopavanja otkrila crkvu

Slika 2. Tlocrt crkve Sv. Lovre u Banjolu s vidljive obje faze (autor: F. Giacomello)

slojevit kronologije (sl. 3, 4), za otok Rab jedinstvenu, a u širem kontekstu vrlo specifičnu, situaciju u kojoj je u kasnoantičku crkvu s jednom apsidom tijekom ranog srednjeg vijeka inkorporirano novo svetište s dvije apside. Vrlo je zanimljiv kontinuitet korištenja crkve barem do početka 9. stoljeća, a rano-srednjovjekovne preinake potvrđuju i pronađeni relativno brojni ulomci liturgijskog namještaja, preliminarno datiranog u kraj 8., početak 9. stoljeća. Od posebnog je značaja sama tipologija ranosrednjovjekovne crkve, s dvije apside te uočenim bazama tri oltara što vrlo uvjerljivo govori u prilog liturgijskih praksi specifičnih za tadašnji karolinški kulturni krug – otkriće sa širokim implikacijama za povijest i povijesnu geografiju otoka. Iskopavanja pak groblja ispred crkve Sv. Petra u Supetarskoj Dragi, u literaturi dobro poznate po svojoj fazi 11. stoljeća kada je bila opatijska crkva benediktinskog samostana, otkrila su, između ostalog, i ostatke kasnoantičkih zidova te sitnih nalaza (lumina, keramike), koji upućuju na postojanje crkve koja bi prethodila fazi benediktinske opatije (sl. 5), a na čije se postojanje upućuje i u pisanim izvorima. (Domijan, 2001: 228). Rezultati iskopavanja oba spomenuta lokaliteta tako daju vrijedan doprinos istraživanju transformacija ruralnog otočnog krajolika, a i svrstavaju ga, osobito u kontekstu lokaliteta u uvali Gožinka, unutar puno širih političkih i religijskih previranja aktualnih na sjevernojadranskom prostoru.

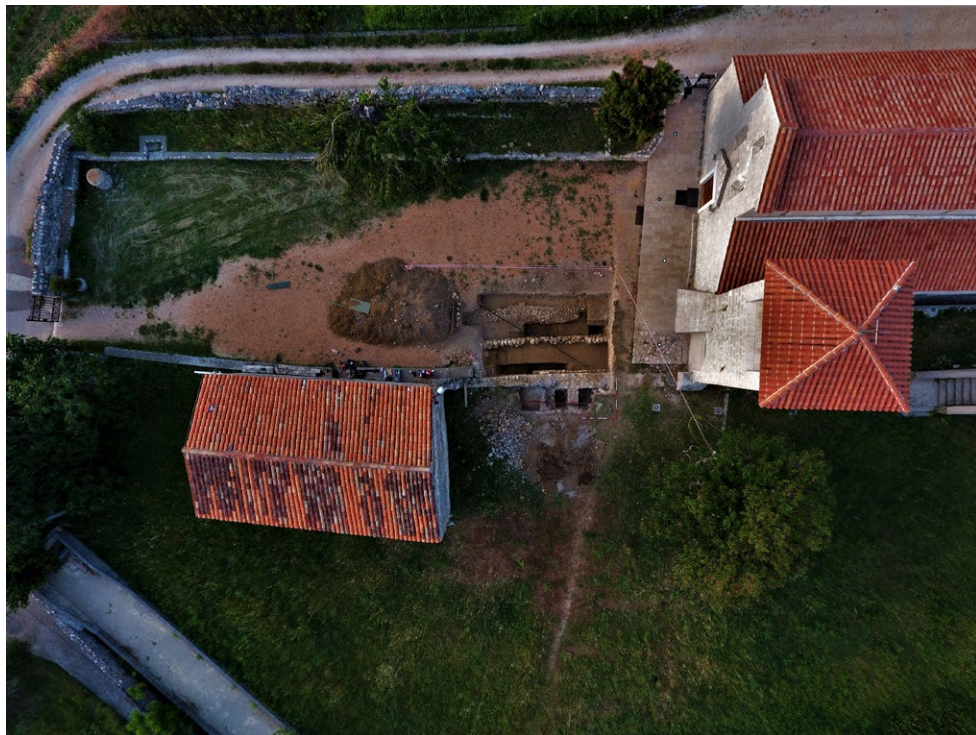

Slika 3. Tlocrt crkve u uvali Gožinka, stanje istraživanja 2020. godine
(autori: I. Kranjec i F. Lovrić)

Slika 4. Pogled iz zraka na arheološki lokalitet u uvali Gožinka (autor: I. Kranjec)

Slika 5. Pogled iz zraka na sondu ispred crkve Sv. Petra u Supetarskoj Dragi (autor: I. Kranjec)

Također od 2017. godine MIC pažnju usmjerava i na urbanu arheologiju, vrše se iskopavanja ostataka srednjovjekovne crkve Sv. Marije u gradskom parku Dorka, koji su, osim arhitekture crkve, dali i nalaze iz dosad vrlo slabo poznate prapovijesne faze grada, kada je ondje vjerojatno bila liburnska gradina (Brogiolo et al., 2017). U dvorištu privatnog posjeda (Kuća rapske torte), također u staroj gradskoj jezgri, iskopavanja su otkrila lokalitet vrlo značajan za razumijevanje ranog rapskog urbaniteta (Chavarria Arnau et al., 2017). Naime, mjesto na kojem je u najranijoj fazi moguće bio rimski mauzolej ili nekropola u jednom je trenutku tijekom kasne antike djelomično negirano izgradnjom zida značajne debljine. Kako se čini, ta je izgradnja bila ishitrena jer su za njegovu konstrukciju bili korišteni čak i sarkofazi (sl. 6) kao građevinski materijal – fenomen koji ima više paralela na istočnom Jadranu i šire.³ Također, uz zid postojala je i kovačnica, na što upućuju ostaci peći koja je sačuvana i koja je poslana na konzervaciju u suradnji s nadležnim Zavodom. Najrecentnija su

³ Matijašić, 2012: 146; Vidi i primjer korištenja sarkofaga za izradu pristaništa za brodove u: Parica 2015.

Slika 6. Fotografija sarkofaga reiskorištenog za gradnju zida na arheološkom lokalitetu „Kuća rapske torte“ u staroj gradskoj jezgri Raba

istraživanja rapskog urbanizma bila iskopavanja u vrtu benediktinskog samostana Sv. Andrije na kojem je pretpostavljeno postojanje biskupove palače (Jurković et al., 2016). Istraživanja su otkrila ostatke srednjovjekovne građevine koja je pak bila sagrađena na mjestu rimske *domus* na što upućuje pronalazak vrlo dobro sačuvanog fragmenta crno-bijelog mozaika (sl. 7). Tome moramo nadodati i recentnija zaštitna arheološka istraživanja, prva koja su se odvijala ispred Zimskog kina 2019. godine i druga koja su se odvijala na prostoru Ljetnog kina 2022. godine.

Na odabranim lokalitetima, onima valoriziranim kao lokaliteti od posebne važnosti za shvaćanje rapskog krajolika provedena su i dodatna neinvazivna istraživanja. Na lokalitetima Sveti Maur na Kalifrontu, Sveti Barbat i Sveti Stjepan na Barbatu provedena je ekstenziv-

na dokumentacija kako samih spomenika tako i njegova šireg prostornog konteksta korištenjem metoda i tehnologija daljinskog promatranja (eng. Remote sensing). Posebno se u djelatnosti MIC-a ističe fotogrametrijsko 3D dokumentiranje korištenjem bespilotne letjelice, čime je prikupljena značajna količina podataka za virtualni muzej o kojemu će kasnije biti više riječi.

Djelatnosti MIC-a, kao što je vidljivo iz ovog pregleda, obuhvatile su niz problema koji su omogućili prva preliminarna razmatranja transformacija krajolika otoka Raba u dugom trajanju, od rimske kolonizacije do njegovog zlatnog doba tijekom srednjeg vijeka (Jurković, 2019; Jurković, 2020). Istraživanja na ovom stadiju ukazuju na visok stupanj kontinuiteta po pitanju topografije spomenika (sl. 8), korištenje infrastruktura poput prometnica, uz očekivane transformacije socio-kulturnog karaktera koje su refleksija mnogo širih promjena na europskoj razini (najuočljivije, prvotna kristijanizacija krajolika te tipologija ranosrednjovjekovne crkve u uvali Gožinka). Zaključci su, kako je istaknuto, na preliminarnoj razini radi još uvijek ograničenih podataka koji

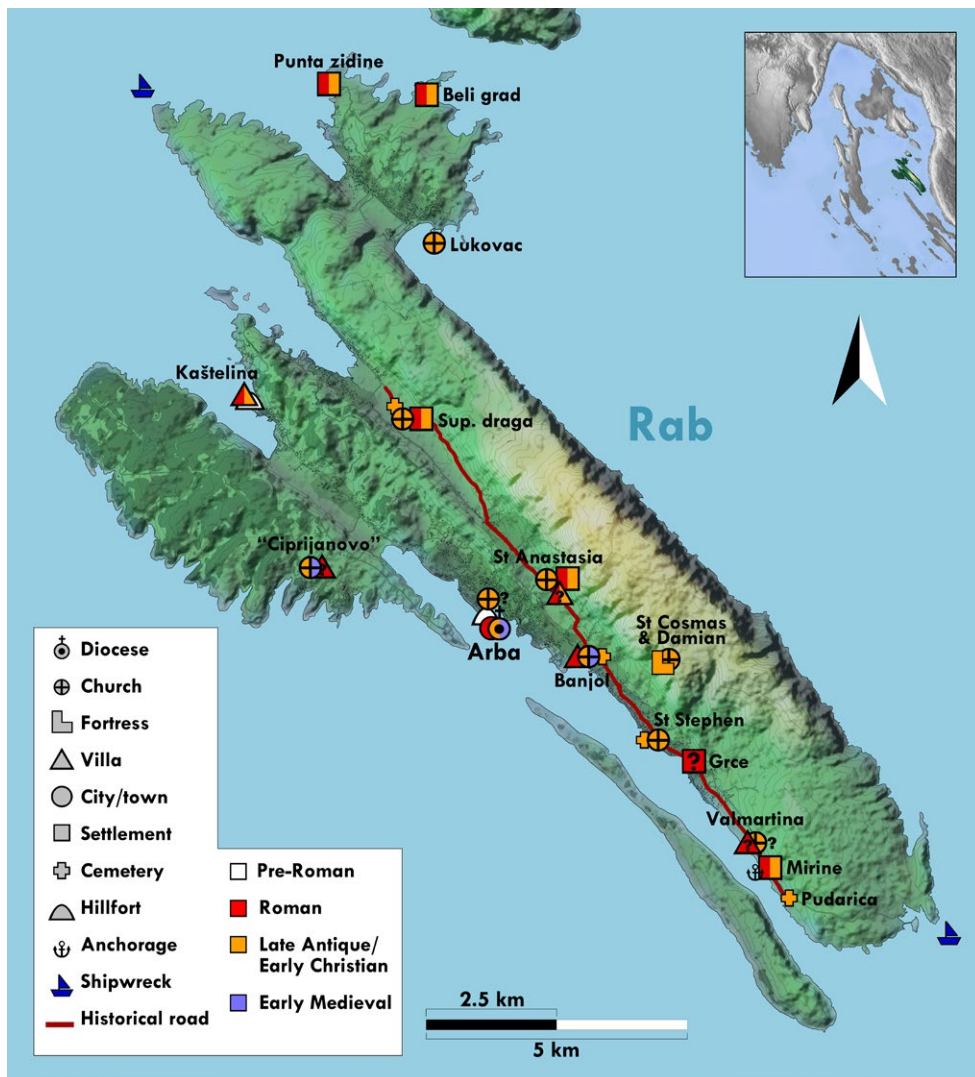
Slika 7. Pogled na sondu u vrtu benediktinskog samostana Sv. Andrije, s vidljivim rimskim mozaikom i zidovima biskupove palače (autor: I. Kranjec)

će sigurno biti dodatno obogaćeni budućim istraživanjima orijentiranim na transformacije krajolika.⁴

Dosadašnje smo rezultate istraživanja objavili u relevantnim publikacijama, rezultate prvih istraživanja Kašteline i Svetog Kuzme i Damjana dali kao prilog *Rapskom zborniku II*. Također, na otoku smo organizirali nekoliko međunarodnih znanstvenih konferencija na kojima smo predstavljali rezultate tekućih istraživanja te koja su rezultirala i objavama časopisa *Hortus Artium Medievalium*.⁵ Metodološki postulati istraživanja, a posebno oni orijentirani na metode digitalne humanistike, predstavljeni su u na 9. međunarodnoj konferenciji *Intelligent Systems* na Madeiri te objavljeni u zborniku konferencije 2018. godine (Krleža et al., 2018). Dio materijala prikupljenog tijekom istra-

⁴ Tomu valja pridodati i projekt Arheološka topografija otoka Raba, voditeljice dr. sc. Ane Konestra iz Instituta za arheologiju pokrenutog 2013. godine. Nedavno je obranjena i doktorska disertacija na Sveučilištu u Padovi dr. sc. Mie Rizner s temom transformacije otočkih krajolika u dugom trajanju (Rizner, 2020).

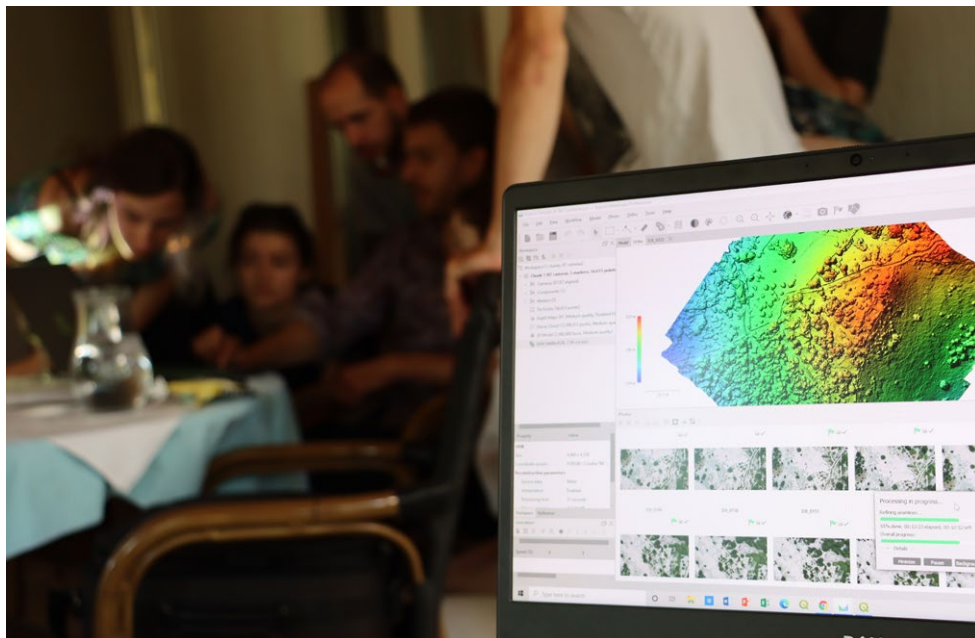
⁵ To su brojevi od 27 do 29, od kojih je posljednji trenutno u procesu objave.

Slika 8. Karta Raba s označenim najvažnijim lokalitetima od antike do ranog srednjeg vijeka (autor: I. Kranjec prema M. Jurkoviću)

živanja je ostao neobjavljen jer još uvijek čeka na kritičku obradu i komparativnu analizu u individualnim znanstvenim radovima, a onda i u monografiji otoka Raba i njegovih povijesnih krajolika.

Velika pažnja prilikom istraživačke djelatnosti usmjerena je na uključivanje studenata u sam proces, od arheoloških iskopavanja do znanstvenog proučavanja materijala. Pod mentorstvom voditelja MIC-a obranjeno je ukupno četiri diplomatska rada, od kojih je jedan nagrađen i nagradom za najbolji diplomski rad Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, radi doprinosa u shvaćanju ur-

Slika 9. Jedna od brojnih radionica za studente s temom suvremenih metodologija u rekonstrukcijama povijesnog pejzaža (autor: I. Kranjec)

banističkih promjena grada Raba (Bijelić 2016). Najveći broj studenata s MIC-om je surađivao u sklopu radionica koje je Centar provodio na otoku Rabu u sklopu čitavog niza međunarodnih znanstveno-istraživačkih projekata. Prva od njih bila je radionica *IntSYSTEM* koja je organizirana u suradnji s Sveučilištem Paris XII i Sveučilištem Clermont Auvergne 2014. godine, a koja je i udarila temelje nizu drugih radionica koje su se provodile na godišnjoj bazi tijekom posljednjeg desetljeća. One su bile organizirane u sklopu raznih međunarodnih projekata kojima je voditelj MIC-a bio voditelj. To su projekt *GLOHUM – Global Humanisms: New Perspectives on Middle Ages* (2019-2023, financirali HRZZ i ESF) koji se bavio periodizacijom renesansi i humanizama u zapadnoj umjetnosti i u kojem je Rab bio jedan od bitnijih studija slučaja, a u sklopu projekata održane su tri studentske radionice s različitim tematikama proučavanja povijesnih krajolika otoka Raba i šire okolice. Erasmus+ KA02 projekti *HILAR - Integrated Methodologies to Historical Landscapes Recording: Participatory Approaches* (2019-2022) i *EDITOR -Learning how to Teach, Teaching how to Learn. Facing Challenges of Global Change in Higher Education Using Digital Tools for Reflective, Critical and Inclusive Learning on European Historical Landscapes* (2021-2023) su se oba bavili kreacijom kurikula na master (diplomskoj) razini usmjerenog na povijesne krajolike i njihovo održivo upravljanje i proučavanje (sl. 9). U sklopu jedne od radionica projekta HILAR napravljeno je i sociološ-

ko istraživanje koje su provodili studenti sociologije pod vodstvom J. Vukić, usmjereno na ispitivanja mišljenja i stavova otočana prema vlastitoj baštini, a čiji su rezultati bili vrijedan doprinos finalnom rezultatu projekta. Trenutno aktualan projekt Erasmus KA02 TRARCHER - *Transdisciplinary Approaches to Archaeological Heritage* (2022-2025) kojeg vodi češko Sveučilište Hradec Králove također koristi povijesne krajolike i kulturnu baštinu Raba za razvijanje inovativnog master kurikula o povijesnim krajolicima. Na svim radionicama studenti su proučavali povijest otoka i njegovu baštinu, korištenje suvremenih tehnologija u istraživanju krajolika, mapiranje baštine, metodološke smjernice u interdisciplinarnim znanostima, ali i provodili vlastita istraživanja.

Važnost zajednice za valorizaciju krajolika

Suvremeno poimanje krajolika ga vidi kao dinamični entitet koji jednako kao i prošlost ima i svoju budućnost, a ona pak uvelike ovisi o onima koji u njemu obitavaju. Suvremene konzervatorske prakse uvidjele su neizmjernu važnost lokalne zajednice i integracije kulturne baštine u njihove živote prilikom razmatranja njihova ili njegova održivog očuvanja. Radi diseminacije znanja o bogatoj kulturnoj baštini otoka van relativno uskih akademskih zajednica održan je niz javnih predavanja za žitelje otoka Raba (sl. 10). Na njima su obrađivane teme iz rapske povijesti, prezentirani rezultati arheološke i ostale znanstvene djelatnosti, ali i razmatrana pitanja o budućnosti i potencijalu samih spomenika u budućnosti Raba. Predavanja su imala veliki odjek, što je potaknulo članove MIC tima da ih uvrsti kao ključan dio svog diseminacijskog plana za sva buduća istraživanja i ine djelatnosti.

Lokalna zajednica bila je u centru serije socioloških istraživanja u kojima je razmatran odnos zajednice prema otočnoj kulturnoj baštini, koje su provodene u kontekstu spomenutih Erasmus+ projekata HILAR i EDITOR. Posljednjih godina provedena su istraživanja kulturnog krajolika otoka Raba iz društveno-prostorne perspektive, u kojima je cilj bio razmotriti, između ostalog, i potencijalne dugoročne rizike po individualne spomenike, a samim time i identiteta otočne zajednice slijedom ranije istaknutih procesa modernog i suvremenog doba, prvenstveno turistifikacije prostora otoka (Vukić, Kranjec, 2022).

Opsežna digitalna dokumentacija kulturne baštine otoka nije bila provodena isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe već će odigrati i centralnu ulogu u nadolazećim diseminacijskim aktivnostima Centra, ponajprije razvijanjem virtualnog muzeja otoka, što je posebice motivirano činjenicom da otok Rab još uvijek nema svoju središnju muzejsku instituciju. Metodologija izrade virtualnog muzeja je već bila predstavljena na 19. Sajmu inovacija ARCA 2021. godine, a vođena je suvremenim postulatima razvoja virtualnih muzeja, po-

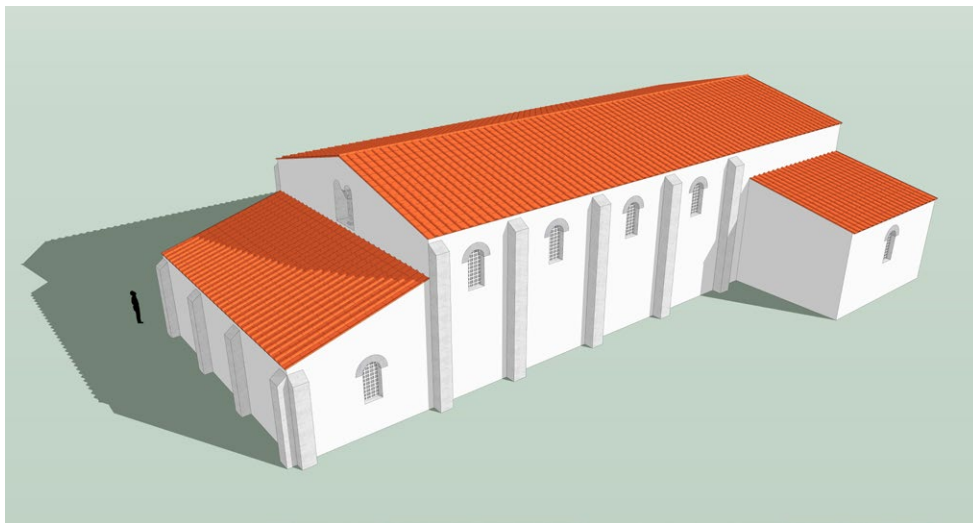
Slika 10. Javno predavanje za otočane o rezultatima recentnih iskopavanja MIC-a, održano u rujnu 2020 (autor: I. Kranjec)

put interaktivnosti, raznovrsnosti medijskog sadržaja i jasne komunikacije kompleksnih podataka.⁶ Cilj je tako ponuditi interaktivnu platformu koja uz odabrane rekonstrukcije odabranih izgubljenih segmenata krajolika omogućuje i dijakronijsko i sinkronijsko praćenje rapske kulturne baštine i razvitak lokaliteta. Kroz virtualni muzej bit će prezentirani 3D modeli individualnih spomenika (ili njihovih dijelova), ali i njihove rekonstrukcije napravljene na temelju znanstvene komparativne analize (sl. 11), a onda konačno i njihova virtualna integracija u simulirane krajolike antike i srednjeg vijeka.

Zadnjih se nekoliko godina, kao što se može vidjeti iz navedenog pregleda, posebna pažnja pridala diseminacijskom aspektu znanstvenih djelatnosti MIC-a, kao i edukaciji studenata te uključivanju lokalne zajednice u aktivnosti Centra, kao što je to praksa već nekoliko desetljeća u europskoj znanosti, posebice onih arheoloških.⁷ Jasno je da održivo upravljanje spomenikom podrazumijeva spomenik integriran u život lokalne zajednice. Kako je i istaknuto na početku rada, kulturni krajolik nije statičan entitet već dinamični prostor interakcija čovjeka i prirode, čovjeka i čovjeka te prošlosti i budućnosti. Mjesto je spomenika u životima zajednice, ne samo kao mjesto u prostoru, već kao sastavni dio identiteta. Sociološka studija provedena u sklopu projekta HILAR ukazala je na potrebu daljnjeg osvještavanja žitelja otoka o vrijednosti njihove materijalne i nematerijalne baštine te o istraživanjima koja se provode na otoku (Vukić, 2021). Kao osnovnu odrednicu identiteta sudionici ankete

⁶ Vidi npr.: Pietroni, 2016. Za pregled iste problematike u hrvatskom muzeološkom kontekstu vidi: Krleža, 2022.

⁷ Vidi npr. Castilo 2019 ili Tully et al. 2022.

Slika 11. 3D rekonstrukcija kasnoantičke faze Sv. Lovre u Banjolu
(autor: J. Behaim, prema M. Jurkoviću)

istaknuli su upravo elemente kulturnog krajolika, kako one prirodne, tako i antropogene – ponajprije samu povijesnu jezgru grada Raba. To su, očekivano, najdirektnije vidljivi odrazi bogate rapske povijesti i tradicije, dok bi holističko shvaćanje Raba kao izvrsnog primjera još uvijek relativno očuvanog krajolika u dugom trajanju znatno doprinio i široj valorizaciji manje poznatih ili manje izravno atraktivnih spomenika.

Umjesto zaključka – buduća istraživanja i potencijal

MIC je svojim djelovanjem u potpunosti promijenio sliku transformacija povijesnih krajolika otoka Raba te ga već na ovom preliminarnom stadiju možemo okarakterizirati kao krajolik dugog kontinuiteta. U njegovim spomenicima nalazi se materijalni otisak tradicionalnih aktivnosti, kretanja i komunikacije kroz prostor, političkih, društvenih i religijskih promjena. Međutim, istraživanje je samo prvi korak u planiranju održivog razvitka i očuvanja krajobraza. Kroz intervjuue i ankete jasno je uočena želja stanovnika otoka za jasnijim medijem komuniciranja informacija o baštini otoka. S obzirom na to da Rab, bez obzira na bogatstvo svoje baštine i turističku popularnost, nema svoju središnju muzejsku instituciju, pa je u iščekivanju njegovog osnivanja, tim MIC-a odlučio doprinijeti barem djelomičnom rješavanju tog nedostatka kroz vlastite aktivnosti diseminacije rezultata istraživanja, a osobito metodologijom izrade virtualnog muzeja otoka (sl. 12). Virtualni se muzej pokazao

kao izvrsno sredstvo u komuniciranju povijesnih krajolika te je u situacijama ograničenog financijskog kapaciteta idealno sredstvo za brzu i (inter)aktivnu komunikaciju podataka. MIC i dalje aktivno radi i istražuje na otoku, planiran je dovršetak i prezentacija lokaliteta u uvali Gožinka, rad na konzervaciji crkve Sv. Maura u njenoj blizini koja u kritičnom stanju te brojni drugi projekti, a svi će biti popraćeni javnim predavanjima, edukacijskim radionicama u nadi da će i šira javnost ostati aktivni sudionik našeg projekta otkrivanja povijesnih krajolika otoka Raba, a onda i njihova dugoročnog očuvanja.

 Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

VIRMUS: KAKO PRISTUPITI IZRADI VIRTUALNOG MUZEJA?

DR. SC. MILJENKO JURKOVIĆ
INOVAČIJSKI TIM IRLAMA-VIRMUS
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Mnoge muzejske institucije koriste nove tehnologije za tzv. digitalizaciju postava i kreiranje virtualnih muzeja koji se svode na tek sporadične 3D reprodukcije predmeta. Inovacijski tim projekta VIRMUS predstavlja novi pristup izradi virtualnog muzeja u kojemu se prikazuje sam izložbeni prostor, ali koji uključuje i pažljivo osmišljen virtualni katalog predmeta povezan s rekonstrukcijom prostora i povijesnog krajolika.

Osim precizno izrađenih virtualnih rekonstrukcija predmeta, modeliraju se i izgubljeni prostori u kojima su ti predmeti izvorno stajali; na temelju znanstvenih spoznaja predmeti se rekonstruiraju u veće cjeline te se posredstvom digitalnih tehnologija dobiva uvid u realno stanje koje se u ni jednome suvremenom fizičkom muzeju ne može dobiti. Konačan korak je i pružanje zemljopisnog okvira arhitekturi u kojoj su izložbeni predmeti nekoć stajali, čime se rekonstruira i izvorni povijesni krajolik.

Rab, otok sa iznimnom koncentracijom spomenika i bez muzejske institucije, poslužio je kao idealna studija slučaja i mjesto realizacije pilot projekta izrade virtualnog muzeja. Takav muzej, javno dostupan na internetu i putem mobilne aplikacije, omogućit će lokalnoj zajednici te posjetiteljima otoka atraktivnu i edukativnu interakciju s vlastitom pokretnom i nepokretnom baštinom čime se potiče i osigurava trajna briga za nju.

 Arheološki lokalitet Sv. Lovre, Banjol (Rab)

 Digitalni 3D snimak rapskog lapidarija

Slika 12. Plakat o metodologiji izrade virtualnih muzeja za izložbu ARCA 2021 (autor: I. Kranjec)

Literatura

- Andrić, J., Lončarić, R. (ur.) (2012). *Rapski zbornik II*, Rab, Zadar: Ogranak matice hrvatske u Rabu, Sveučilište u Zadru.
- Antrop, M., Van Eetvelde V. (2017), *Landscape Perspectives. The Holistic Nature of Landscape*, Springer.
- Bijelić, M. (2016), *Razvoj rapske Donje ulice i njene stambene arhitekture*, diplomski rad, Filozofski fakultet Zagreb.
- Braudel, F. (1996), *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, Volume I*, University of California Press.
- Brogiolo, G.-P., Chavarria Arnau, A., Giacomello, F., Jurković, M., Bilogrivić, G. (2017). The Late Antique Church of Saint Lawrence, Banjol (Island of Rab, Croatia) – Results of the First Two Archaeological Campaigns (2015-2016), *Hortus Artium Medievalium* 23 (2): 666-673.
- Brogiolo, G.-P., Chavarria Arnau, A., Jurković, M., Krleža, P. (2017). 287. Rab – Sv. Marija na Kaldancu, *Hrvatski arheološki godišnjak* 14: 525-527.
- Brusić, fra. V. (1926). *Otok Rab*, Rab: Franjevački samostan Sv. Eufermije.
- Budak, N. (2006). Urban Development of Rab – a Hypothesis, *Hortus Artium Medievalium* 12: 123-135.
- Castilo, A. (2019). Participative processes in cultural heritage management. Methodology and critical results based on experiences within the Spanish World Heritage context, *PCA European Journal of Postclassical Archaeologies* 9: 61-76.
- Chavarria Arnau, A., Brogiolo, G.-P., Jurković, M., Kranjec, I. (2017). 285. Rab – dvorište „Kuće rapske torte”, *Hrvatski arheološki godišnjak* 14: 523-524.
- Chavarria Arnau, A., Reynolds A., (ur.) (2015). *Detecting and Understanding Historic Landscapes*, SAP Societa Archeologica S.R.L.
- Christie, N. (ur.) (2004), *Landscapes of Change Rural Evolutions in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Routledge.
- Domijan, M. (2001). *Rab. Grad umjetnosti*, Zagreb: Barbat.
- Eitelberger von Edelberg, R. (1884). *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije: u Rabu, Zadru, Ninu, Šibeniku, Trogiru, Splitu i Dubrovniku*, Bečka škola povijesti umjetnosti i hrvatska umjetnička baština; 1, Zagreb: Leykam international, 2009.
- Glavaš, V. (2014), Viewshed Analyses in the Prehistoric Velebit Landscapes, *Archaeologia Adriatica* 8: 1-26.
- Jackson, T. G. (1887). *Dalmatia, the Quarnero and Istria, with Cettigne in Montenegro and the island of Grado*, Oxford.
- Jurković, M. (2020). Transformacije povijesnog pejzaža Kvarnerskih otoka između antike i ranog srednjeg vijeka, U: Sanader, M., Tončinić, D., Kaić,

- I. (ur.), *Zbornik I. skupa hrvatske ranokršćanske arheologije (HRRANA)*, (str. 247-270). Zagreb: Arheološki zavod Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, FF Press.
- Jurković, M. (2019). The Transformation of Adriatic islands from Antiquity to the Early Middle Ages, U: Cau Ontiveros, M. Á., Mas Florit, C. (ur.), *Change and Resilience: The Occupation of Mediterranean Islands in Late Antiquity* (str. 111-138), Oxford: Philadelphia (PA): Oxbow Books.
- Jurković, M., Behaim, J., Kranjec, I., Lovrić, F., Krleža, P., Bradanović, M., Starac, R. (2021a). Metodologija izrade virtualnog muzeja (VIRMUS), U: / Pap, K., Šimpraga, M. (ur.), *Inovacije Sveučilišta u Zagrebu*, (str. 110-113). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2021.
- Jurković, M., Behaim, J., Kranjec, I., Lovrić, F., Krleža, P., Bilogrivić, G., Starac, R. (2021b). Metodologija mapiranja povijesnog krajolika (HISMAP), U: Pap, K., Šimpraga, M. (ur.), *Inovacije Sveučilišta u Zagrebu*, (str. 104-109). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2021.
- Jurković, M., Brogiolo, G.-P., Turković, T., Chavarría Arnau, A., Marić, I. (2012). Kaštelina na otoku Rabu – od rimske vile do ranobizantske utvrde, U: Andrić, J., Lončarić, R. (ur.), *Rapski zbornik II*, (str. 1-14). Zadar: Ogranak matice hrvatske u Rabu, Sveučilište u Zadru.
- Jurković, M., Čaldarović, O., Behaim, J., Kranjec, I. (2019). The perception and social role of Heritage Buildings in modern society, U: Martins, J. (ur.), *Innovation in Intelligent Management of Heritage Buildings* (str. 68-83). Zagreb-Motovun: DEM 19, MIC za kasnu antiku i srednji vijek, Sveučilište u Zagrebu.
- Jurković, M., Chavarría Arnau, A., Brogiolo, G.-P., Bilogrivić, G. (2017). 283. Otok Rab – Ciprijanovo iznad uvale Gožinka, *Hrvatski arheološki godišnjak* 14: 520-521.
- Jurković, M., Chavarría Arnau, A., Brogiolo, G.-P., Kranjec, I. (2016). 289. Rab - samostan sv. Andrije, vrt, *Hrvatski arheološki godišnjak* 13: 526-528.
- Jurković, M., Tenšek, I. (1990). Novootkrivena ranokršćanska crkva na otoku Rabu, *Obavijesti HAD-a* 22 (1): 38-40.
- Jurković, M., Turković, T. (2019). Kaštelina – vila obitelji Bebija, *Ars Adriatica* 9: 7-20.
- Jurković, M., Turković, T. (2012). Utvrda Sv. Kuzme i Damjana u Barbatu na otoku Rabu - revizija istraživanja, U: Andrić, J., Lončarić, R. (ur.), *Rapski zbornik II*, (str. 15-36). Zadar: Ogranak matice hrvatske u Rabu, Sveučilište u Zadru.
- Krleža, P. (2022). Uloga digitalnih 3D modela u kontekstu muzejskog izlaganja skulpture, *Život umjetnosti*, 110: 156-17.

- Krleža, P., Behaim, J., Kranjec, I., Jurković, M. (2018). Recreating Historical Landscapes: Implementation of Digital Technologies in Archaeology. Case Study of Rab, Croatia, 2018 International Conference on Intelligent Systems (IS) (str. 132-139), Funchal -Madeira, Portugal.
- Matijašić, R. (2012), *Povijest hrvatskih zemalja u kasnoj antici od Dioklecijana do Justinijanana*, Leykam International.
- Mohorovičić, A (ur.) (1987). *Rapski zbornik*, Zagreb: JAZU.
- Nedved, B. (1990). *Felix Arba*, Rab: SIZ za kulturu, Arheološki muzej Zadar.
- Novaković, P. (2008), Arheologija krajolika i arheologija prostora, u: Olujić, B. (ur.), *Povijest u kršu* (str. 15 - 54), FF Press.
- Parica, M. (2015), Kasnoantičko pristanište u uvali Pocukmarak na otoku Silbi, *Archaeologia Adriatica* 9: 307-322.
- Pietroni, E. (2016). From Remote to Embodied Sensing: New Perspectives for Virtual Museums and Archaeological Landscape Communication, U: Forte, M., Campana, S. (ur.), *Digital Methods and Remote Sensing in Archaeology*, (str. 437-474), Springer International Publishing.
- Rizner, M. (2020). *Diachronic analyses of the development of historical landscape in Northern Adriatic islands between last millennium BC and the early Middle ages – settlement development models, connectivity (route network) and economy*, doktorska disertacija, Sveučilište u Padovi.
- Tully, G., Anes, L. D., Thomas, S., Olivier, A., Benetti, F., Castillo Mena, A., Chavarria Arnau, A., Rizner, M., Moller, K., Karl, R., Masuda, A., Tos Civanots, J.M.M., Brogiolo, G.P., Civicos, N. C., Ripanti, F., Sarabia Bautista, S., Schivo, S., Evaluating Participatory Practice In archaeology: Proposal for a standardized approach, *Journal of Community Archaeology & Heritage* 9 (2): 103-119.
- Vukić, J. (2021). Izvještaj o provedbi sociološkog istraživanja i participativne di-onice projekta HILAR. Rab 2021., Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vukić, J., Kranjec, I. (2022). Participative Models of the Valorization of Cultural Heritage. Example of the Island of Rab (Croatia), *Hortus Artium Medievalium* 28: 305-315.
- Warf, B., Arias S. (ur.) (2009), *The Spatial Turn: Interdisciplinary perspectives*, Taylor and Francis.

Sažetak

Temeljnu razliku od ustaljenih znanstvenih pristupa u slučaju istraživanja Raba čini kontinuirana suradnja znanstvenika iz polja povijesti umjetnosti, povijesti, arheologije i sociologije, uz edukaciju studenata Filozofskih fakulteta u Zagrebu i Rijeci te Sveučilišta u Padovi, te suradnja s lokalnom zajednicom. Tradicija istraživačkih aktivnosti na Rabu i postignuti rezultati ne bi bili mogući bez navedene suradnje lokalne zajednice koja je od početka uključena u istraživačke aktivnosti te informirana o postignutim rezultatima kroz tribine, edukacije i javna predavanja. Istraživanja Raba koja se predstavljaju u radu obuhvaćaju arheološka iskopavanja ciljanih lokaliteta iz perioda antike do kasnog srednjeg vijeka. Kriteriji izbora lokaliteta na otoku su njihove ključne lokacije, s ciljem da se rekonstruiraju obrasci naseljavanja, posjedovni odnosi, temeljni infrastrukturni elementi i graditeljske aktivnosti koje su utjecale na (trans)formaciju otočnog krajolika u dugom trajanju. Uz arheološka istraživanja obavljaju se arhivska istraživanja i povijesno-umjetničke studije, sve uz korištenje najsuvremenije dostupne tehnologije i neinvazivnog pristupa poput metoda daljinskog promatranja (engl. Remote Sensing). U radu se predstavljaju rezultati recentnih projekata Erasmus+ KA02 HILAR (2019-2022) i projekta GLOHUM (2019-2023) čije su projektne aktivnosti vezane uz interdisciplinarna istraživanja baštine na otoku Rabu. Tijekom projekta HILAR na Rabu su organizirane dvije međunarodne studentske radionice (2021. i 2022. godine) na temu integriranja kulturne baštine u njeno društveno okruženje unutar kojih je osmišljeno i provedeno sociološko istraživanje o percepciji i valorizaciji kulturne baštine od strane samih stanovnika. Unutar projekta GLOHUM, organizirano je javno predavanje u Gradskom kinu na kojem predstavljeni rezultati dugogodišnjih arheoloških istraživanja na Rabu s posebnim osvrtom na nedavno otkrivenu crkvu u uvali Gožinka. Na temelju stečenih iskustava predstaviti će se planovi za daljnja istraživanja i prezentaciju njihovih rezultata na Rabu, s posebnim osvrtom na kulturni i ekonomski potencijal razvoja održivog turizma otoka kroz inteligentno upravljanje njegovom društvenom, arheološkom i arhitektonskom baštinom.

Ključne riječi: otok Rab, arheološka istraživanja, digitalne tehnologije, povijesni krajolici, kulturna baština

Valorization of Island's Historical Landscapes – Case Study Island of Rab

SUMMARY:

The fundamental difference from the established scientific approaches, in the case of research of the island of Rab, is the continuous collaboration of scientists from the fields of art history, history, archeology and sociology, along with the education of students from the Faculties of Humanities and Social Sciences in Zagreb and Rijeka and the University of Padova, as well as collaboration with the local community. The tradition of research activities on Rab and the achieved results would not be possible without the aforementioned cooperation with the local community, which has been involved in research activities from the beginning and informed about the results through forums, educations and public lectures. Research on Rab presented in the paper includes archaeological excavations of selected sites from the period of Antiquity to the late Middle Ages. The criteria for selecting sites on the island are their strategic locations, with the aim of reconstructing settlement patterns, property relations, basic infrastructure elements and construction activities that influenced the (transformation) of island's landscape over a long period of time. In addition to archeological research, archival research and art-historical studies were conducted, using the most up-to-date available technology as well as non-invasive approaches such as remote sensing methods, when applicable. The paper presents the results of recent projects Erasmus+ KA02 HILAR (2019-2022) and project GLOHUM (2019-2023), whose project activities are related to interdisciplinary heritage research on the island of Rab. During the HILAR project, two international student workshops were organized on Rab (in 2021 and 2022) on the topic of integrating cultural heritage into its social environment, in which sociological research on the perception and valorization of cultural heritage by the residents was designed and carried out. As part of the GLOHUM project, a public lecture was organized in the City Cinema, where the results of long-term archaeological research on Rab were presented, with a special focus on the recently discovered church in the Gožinka cove. Based on the experiences gained, plans for further research and the presentation of their results on Rab will be presented, with special reference to the cultural and economic potential of developing sustainable tourism on the island through intelligent management of its archaeological and architectural heritage.

Keywords: island Rab, archeological excavations, digital technologies, historic landscapes, cultural heritage